

Wydaje się, że przytoczone przykłady ilustrują w jakimś stopniu losy wysiedlonych. Pomnożone przez liczbę nadesłanych i opublikowanych wspomnień dają pogląd na charakter i rozmiary tej akcji dyskryminacyjnej. Fakt, że na konkurs wpłynęło ponad 240 prac, świadczy o stale jeszcze żywym zainteresowaniu społeczeństwa dziejami okupacji w Polsce. Dlatego też omawiany tom wspomnień *Wysiedlenie i poniewierka*, oprócz niewątpliwych wartości jako źródło i przyczynek dla poznania losów Polaków w latach 1939-1945, posiada dodatkowy walor. Wzbogaca wymienione już opracowania naukowe i dokumentacyjne o osobiste przeżycia ludzi, o ich cierpienia. Jest wymownym dowodem zbrodniczych poczynań okupanta wobec ludności polskiej w okresie hitlerowskiej okupacji.

Maria Rutowska

Wielkopolska w trzydziestoleciu Polski Ludowej. Praca zbiorowa pod redakcją Henryka Ładorskiego. Wydawnictwo Poznańskie 1974, 427 ss.

Prezentowana praca jest publikacją okolicznościową o charakterze popularno-naukowym. Jej główny cel sformułowany w przedmowie przez wojewodę poznańskiego, Tadeusza Grabskiego, polega na ukazaniu skali przemian i osiągnięć, dokonanych w regionie, w trzydziestu latach Polski Ludowej. Według słów jej redaktora, praca ma równocześnie „spopularyzować dorobek Wielkopolski w najnowszych dziejach narodu polskiego, ukazać wkład tej ziemi w powiększenie potencjału gospodarczego kraju”. Zrealizowanie tak nakreślonych celów było zadaniem niełatwym.

Minione trzydziestolecie stanowiło okres licznych, szczególnie burzliwych przemian, dokonujących się prawie na każdym odcinku życia społeczno-gospodarczego regionu. W ich rezultacie, zasadniczo zmieniła się rola Wielkopolski, jako części składowej całego organizmu państwowego. Przedstawienie wskazanych problemów na kilkuset stronach tekstu zmuszało do wyboru najważniejszych kierunków rozwoju i danych syntetycznych. Autorzy poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów książki na ogół dobrze wywiązywali się z tego zadania. Dotyczy to również tych dziedzin, które w opracowaniach traktujących o całości gospodarki ujmują się zazwyczaj szczególnie zwięźle, jak np. leśnictwo lub rozwój infrastruktury społeczno-gospodarczej.

Praca dzieli się na 11 rozdziałów, których autorami są znawcy poszczególnych dziedzin. Otwiera ją rozdział poświęcony węzłowym zagadnieniom życia politycznego Wielkopolski (A. Choniawko). Przedstawiono w nim rozwój życia politycznego regionu, wytyczając równocześnie ogólne ramy dla pozostałych opracowań. Drugi rozdział traktuje syntetycznie o istotnych aspektach procesów ludnościowych i przemian w sieci osadniczej (autorzy: K. Borejko i J. Kado). Następne, w sposób bardziej szczegółowy, omawiają kolejno: rozdział III — rozwój przemysłu, spółdzielczości pracy i rzemiosła (J. Parysek), rozdział IV — rolnictwo i leśnictwo (T. Czwojdrak, A. Pietraszewski, H. Jędrzycka i Z. Łuczak), oraz rozdział V — transport i łączność (Z. Gługiewicz i J. Opiela). Poszczególne opracowania oparto na bogatym, nierzadko oryginalnym (np. w dziedzinie transportu) materiale faktograficznym, ilustrującym w różnych przekrojach rozwój tych kluczowych działów gospodarki regionu. Rozdział VI poświęcony jest zmianom warunków socjalno-bytowych i kulturalno-oświatowych. Stosunkowo krótkie, ale bardzo treściwe podrozdziały, dotyczą gospodarki mieszkaniowej i komunalnej (E. Krzymień), oświaty (J. Dąbrowski), kultury (W. Kaczocho), służby zdrowia (Z. Knapik), sportu i kultury fizycznej (S. Garczarczyk) oraz turystyki (J. Kaweckii). Tę część książki zamyka opracowanie podsumowujące dochody spożycia i omawiające zmiany warunków życiowych ludności (Z. Krasiński). W kolejnym, odrębnym rozdziale, scharakteryzowano wiel-

kopolskie środowisko naukowe i potencjał naukowo-badawczy, przedstawiając osobno rozwój poszczególnych uczelni i placówek badawczych (H. Ladoriski), a w następnym — w sposób interesujący ukazano przeobrażenia społeczne regionu (J. Pieprzyk). Oddzielny rozdział dotyczy historii i współczesnego rozwoju oraz znaczenia Międzynarodowych Targów Poznańskich (H. Sitarek). Pracę zamykają dwa syntetyczne rozdziały: o roli Poznania w gospodarce i kulturze regionu oraz kraju (H. Szulce i Z. Zakrzewski) i o gospodarczej roli Wielkopolski (K. Oryl). Wymienione rozprawy podsumowują i dobrze uwypuklają te dziedziny życia społeczno-gospodarczego miasta i regionu, którymi Poznań i Wielkopolska wyróżniają się na tle osiągnięć całego kraju. Tekst wszystkich rozdziałów jest bogato ilustrowany trafnie dobranymi fotografiami i przejrzystymi wykresami.

Czytelnika uderza różnorodność nagromadzonego materiału informacyjnego zwłaszcza statystycznego, ilustrującego zarówno wielki dorobek trzydziestolecia, jak i głębokie przemiany, jakim w tym czasie podlegała Wielkopolska, a także charakteryzującego pozycję regionu w kraju. Nie jest to wszakże suchy opis, ale również głębsza analiza czynników, które się do owych przemian przyczyniły i skutków, jakie wywołały. Na podkreślenie zasługuje tu również cecha nie zawsze spotykana w wydawnictwach jubileuszowych: obok charakterystyki niezaprzeczalnego dorobku i wielkich osiągnięć, w pracy ukazuje się również niedociągnięcia i słabości gospodarki Wielkopolski. Ogólnie rzecz ujmując, jest to dzieło wprawdzie o charakterze popularnym, ale z wyraźnie widocznymi większymi ambicjami.

Fakt ten upoważnia do bardziej krytycznego spojrzenia na całość opracowania. Wydaje się, że szeroki zakres i bogactwo informacji, głównie statystycznej, spowodowało niedostateczne wyeksponowanie pewnych specyficznie poznańskich aspektów wkładu regionu w awans całego kraju oraz niektórych, szczególnych cech historycznego procesu rozwojowego Wielkopolski. Przede wszystkim wydaje się, że niedostatecznie podkreślano rolę Wielkopolski w rozwoju województw zachodnich i północnych i w ich całkowitym zintegrowaniu ekonomiczno-społecznym z resztą kraju. Wprawdzie w poszczególnych rozdziałach spotyka się wzmianki na ten temat, ale czytelnik nie może sobie na ich podstawie uzmysłowić historycznej wagi tego zagadnienia i olbrzymiego wkładu Wielkopolan w dzieło zagospodarowania zachodnich części Polski. Za 360 tysiącami mieszkańców regionu, którzy przesiedlili się na te ziemie w pierwszych latach powojennych poszła wydatna pomoc w organizowaniu tam życia politycznego, administracji, oświaty i nauki. Także w późniejszych latach Wielkopolska żywo uczestniczyła w rozwoju gospodarczym województw zachodnich, o czym świadczy m. in. udział przedsiębiorstw budowlanych Wielkopolski w pracach wykonywanych corocznie na terenach sąsiednich województw zachodnich i północnych. Naukowe środowisko Poznania inspirowało i prowadziło badania dotyczące początkowo prawa Polski do tych ziem, a następnie — ich przemian gospodarczych i społecznych. Wielkopolska wyróżniała się również w dziele popularyzacji dorobku ziem zachodnich i w organizowaniu społecznych akcji inicjowanych przez poznański TRZZ.

Wśród problemów rozwojowych okresu trzydziestolecia, które posiadały szczególne natężenie na terenie Wielkopolski, wyróżniając ją wśród innych województw kraju, należy wymienić wkład regionu w wyżywienie Śląska, Warszawy i innych części Polski, zwłaszcza w latach planu 6-letniego, kiedy to towarowość rolnictwa innych obszarów kraju była stosunkowo niska. Na uwagę zasługuje również wkład wsi poznańskiej w intensywne procesy akumulacyjne gospodarki narodowej, osiągnięte drogą sumiennej wieloletniej realizacji poważnych dostaw obowiązkowych. Równoległe, znaczny wysiłek społeczny i organizacyjny poświęcano przez dłuższy czas sprawie zrównoważenia bilansu paszowego Wielkopolski. O sprawach paszowych rolnictwa jest wprawdzie mowa w kilku zdaniach w rozdziale IV, ale nie dają one nawet w części obrazu starań i wysiłków rolników i służby rolnej w tej dziedzinie.

Podobne uwagi można odnieść do zagadnienia aktywizacji gospodarczej i społeczno-kulturalnej miasteczek, problemu występującego szczególnie ostro na obszarze Wielkopolski i będącego przez dłuższy czas przedmiotem uwagi terenowych władz i aparatu gospodarczego. I ta kwestia poruszana jest w kilku miejscach, zwłaszcza w rozdziale II, ale w zakresie nie pozwalającym na wyrobienie sobie pełnego zdania o wadze tego problemu dla regionu i o jego osiągnięciach na tym polu. Warto dodać, że pod tym względem Wielkopolska służyła godnym przykładem innym regionom kraju.

Konstrukcja pracy, generalnie właściwa i czytelna, wykazuje na niektórych odciinkach pewne braki. Fragmenty końcowych rozdziałów o roli Poznania i Wielkopolski w gospodarce kraju dublują się z innymi opracowaniami, dotyczącymi np. struktury gałęziowej przemysłu, melioracji i struktury zasiewów w rolnictwie. Jakkolwiek nie można było zapewne całkowicie uniknąć poruszania podobnych spraw w kilku miejscach, to jednak wydaje się, że należało wydzielić tematy bardziej ogólne lub też dążyć do naświetlenia ich z wyraźnie odmiennych punktów widzenia. Pozwoliłoby to na osiągnięcie bardziej przejrzystej formy i na szersze rozwinięcie innych zagadnień.

Na tle pozostałych opracowań, nieco schematycznie ujęto cały rozdział IV o rolnictwie. Ponadto niektóre jego fragmenty, skądinąd napisane z dużym znanstwem przedmiotu, posiadają pewne luki. Tak np. brakuje informacji o ogólnych nakładach inwestycyjnych państwa na rolnictwo, pominięto dane o budownictwie inwentarskim (zamieszczono tylko informacje o szklarniach i inspektach), nie ma danych statystycznych o ogólnej ilości nawozów sztucznych zużywanych w Wielkopolsce (wspomina się tylko o różnicach pomiędzy sektorami w tym zakresie i podaje zgeneralizowany wykres, ilustrujący dynamikę zaopatrzenia), wreszcie bardzo skąpo dokonuje się tu porównań z innymi regionami Polski. Wprawdzie więcej materiału do tego tematu znajdujemy w rozdziale XI, lecz z pewnością nie zastępuje to pełnej informacji już w rozdziale o rolnictwie. Przy tym wszystkim trzeba podkreślić, że omawiane opracowanie nie ogranicza się tylko do spraw samej produkcji rolnej, ale daje również przegląd szeregu istotnych czynników warunkujących rozwój tej produkcji oraz przejawów życia społeczno-gospodarczego i organizacyjnego wsi poznańskiej. Dzięki temu w ogólnym bilansie jest to wartościowa część publikacji.

Kilka uwag odnosi się wreszcie do kwestii przebudowy struktury gospodarczej Wielkopolski — z rolniczej na przemysłowo-rolną — drogą przyspieszenia rozwoju przemysłu. Procesowi temu poświęcono sporo uwagi w rozdziale III, a następnie w rozdziale XI. Natomiast w rozdziale I poruszono go tylko w stosunkowo krótkiej wzmiance, podczas gdy ogólnie wiadomo, że proces ten został zainicjowany przez kierownictwo polityczne regionu i znajdował się przez całe trzydziestolecie w centrum zainteresowania organów partyjnych wszystkich szczebli. Wydaje się również, że nie można twierdzić, jakoby rozwój jednych gałęzi dokonywał się w Wielkopolsce kosztem innych, szczególnie ze szkodą dla przemysłu spożywczego (ss. 75 i 96). Nakłady na rozwój gałęzi przemysłu ustalone były na podstawie potrzeb ogólnokrajowych i władze regionu ani też poszczególne resorty nie mogły dowolnie tych nakładów przesuwac. Przestrzenny rozwój przemysłu był zatem wypadkową decyzji centralnych. Relatywne ujęcie tego rozwoju w postaci procentowych zmian udziału poszczególnych gałęzi w ogólnej strukturze przemysłu regionu, jest tylko rachunkowym odbiciem tempa wzrostu każdej z dziedzin przemysłu.

Powyższe mankamenty nie umniejszają niewątpliwych zalet całego opracowania. Jest ono obiektywnym dokumentem rozwoju i przemian Wielkopolski w trzydziestolecie Polski Ludowej. Daje syntetyczny obraz tych przemian, ujętych w sposób przystępny i jasny. Publikacja winna się znaleźć w rękach masowego czytelnika, poszukującego z okazji jubileuszu trzydziestolecia, rzetelnej informacji o przebytej przez region drodze rozwoju. Praca ta, z konieczności syntetyzująca i wy-

chodząca naprzeciw określönemu zamówieniu społecznemu, zachęca równocześnie do dalszych, bardziej szczegółowych studiów tego przełomowego odcinka najnowszej historii Wielkopolski. Minione trzydziestolecie godne jest szerokich, wnikliwych badań historycznych i opracowań monograficznych, dotyczących zarówno poszczególnych etapów rozwoju regionu i jego stolicy, jak również każdej gałęzi gospodarki, większych zakładów i przedsiębiorstw oraz poszczególnych powiatów i miast. Ukażą one przemiany rozwojowe Wielkopolski w całym bogactwie wydarzeń, wzajemnie uwarunkowanych procesów, napięć, niepowodzeń i osiągnięć.

Bohdan Gruchman

„Kronika Wielkopolski”, nr 1/1973, 271 ss.; nr 1/1974, 261 ss.; nr 2/1974, 319 ss.

Pierwszy zeszyt nowego czasopisma, poświęconego najszerzej rozumianej problematyce regionu wielkopolskiego ukazał się pod koniec 1973 r., dwa następne — w roku 1974. Wydawcą „Kroniki”, rozpowszechnianej w nakładzie 2 800 egzemplarzy jest Urząd Wojewódzki (wcześniej Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej) w Poznaniu; funkcje redakcyjne sprawuje kolegium (początkowo we współpracy z 16-osobowym Komitetem Redakcyjnym) w składzie: Feliks Fornalczyk, Maciej Frajta, Eugeniusz Pauksza (redaktor naczelny), Edmund Makowski, Mieczysław Skąpski.

Artykuł wstępny, otwierający pierwszy zeszyt nowego pisma wskazuje cele przed nim wytyczone oraz założenia, jakie były podstawą tej inicjatywy wydawniczej. Najogólniej rzecz ujmując, „Kronika Wielkopolski” ma spełnić funkcję organu, odzwierciedlającego i reagującego na wszystkie istotne przejawy życia społeczno-kulturalnego regionu. Pojęcia „region” używa się tu jednak w znaczeniu obcym partykularyzmowi — Wielkopolskę widzi się poprzez pryzmat interesów ogólnopństwowych, jako integralną część kraju, uczestniczącą w zadaniach, osiągnięciach i dorobku całego narodu. W tym nadrzędnym kontekście — funkcji pisma jako społecznego organu Wielkopolan — widzą redaktorzy jego cele pochodne. Do takich należy działanie na rzecz bliskich związków nauki z praktyką. Realizację tego zamierzenia określa się jako „podstawową koncepcję” pisma. Celowi temu mają m. in. służyć artykuły polemiczne, kontrowersyjne, sprzyjające dyskusji, popularyzujące osiągnięcia teoretyków i ułatwiające poszukiwanie optymalnych rozwiązań. U podstaw koncepcji „Kroniki” leży także dążenie do równoległego propagowania treści materialnych i wartości duchowych, łączenie dorobku nauk technicznych z walorami humanistycznymi, dążenie do pogłębiania ogólnej kultury społeczeństwa wielkopolskiego. Z założeniem tym wiąże się stosunek do tradycji i przeszłości, sprzyjający „ugruntowywaniu ciągłości narodowej i państwowej”. Przewiduje się akcentowanie tych momentów w historii Wielkopolski, które mogą być najbardziej przydatne do rozwiązań współczesnych, a równocześnie pomagają w kształtowaniu właściwych postaw obywatelskich. „Kronika Wielkopolski” (symbolicznie nawiązująca w swej nazwie do trzynastowiecznej kroniki, spiswanej z inicjatywy Przemysława II) ma wreszcie spełniać rolę dokumentu, rejestrującego dla przyszłości współczesne i przeszłe usiłowania oraz dążenia, wiodące do wszechstronnego rozwoju tej części Polski — a ostatecznie, przyspieszające także rozwój całego kraju.

W ścisłym związku ze wstępem redakcyjnym pozostaje opracowanie Gerarda Labudy, otwierające dział Artykułów w zeszycie pierwszym, poświęcone obcho-